

რევაზ შეროზია

/შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, პროფესორი/

XVII-XVIII საუკუნეების საქართველო და „ვეფხისტყაოსანი“

საქართველოს საისტორიო-სამწერლო სივრცეში ინტერესი „ვეფხისტყაოსნისა“ და მისი ავტორის მიმართ XVII საუკუნის პირველი ნახევრიდან გაძლიერდა. ცნობილია, პოემის უძველესი თარიღიანი ხელნაწერი 1646 წელს არის გადაწერილი ლევან II დადინის დავალებით. 3 წლით ადრე-კი მის მიერვე იერუსალიმში სპეციალური მისიითა და სათანადო საფასით გაგზავნილი ნიკიფორე ჩოლოყაშვილი აღადგენს ჯვრის მონასტერს როგორც სამშენებლო, ისე მოხატულობის თვალსაზრისით. ერთი საუკუნის მერე ტიმოთე გაბაშვილი თავის „მიმოსვლაში“ გვეტყვის: „...შემდგომად კვალად დაძველებულა და განუახლებია და აღუმენებია საკურთხევლის ზეითი კონქი დადიანს ლეონს და მეუღლესა მისსა ნესტანდარეჯან დედოფალს, ჭილაძის ქალს, ორნივე შიგ ხატიან. ამისი გამგე ჩოლოყაშვილი-ომანიშვილი მეტეხის წინამძღვარი და ჯვარის მამა ნიკოლოზ ყოფილა. დადიანს ამისი ჰელით გაუკეთებია...“ („მიმოსვლა“, 80).

შენიშვნა: აქ არ ვეხები XVII-XVIII საუკუნეების მოღვაწეთა შეხედულებებს პოემისა და მისი ავტორის შესახებ. არც XIX-XX საუკუნეების მკვლევართა საპირისპირო მოსაზრებებს (უფრო სწორად, ვარაუდებს) ჯვრის მონასტრის ფრესკას, წარწერასა და ალაპთა ცნობებთან დაკავშირებულს. ეს უფრო ფართო და დეტალური განხილვის საგანია.

დადიანთა საგვარეულო ინტერესი და ძალისხმევა ქართველური ფასეულობების შენარჩუნება-აღორძინების თვალსაზრისით ამით არც დაწყებულია და არც დამთავრებულია. „მიმოსვლაში“ მითითებულია, „თუ ვის მიერ აღუმენნეს იერუსალიმს მონასტერნი“. ჩამოთვლილ 16 ტაძარს შორის დასახელებულია „მონასტერი წმინდისა გიორგისა ურიათ უბანში დადიანთა აშენებული, და მოსაქსენებელი მისი მუნვე არს“ („მიმოსვლა“, 81). ტიმოთე აგრეთვე აღნიშნავს, რომ ათონის ივერთა მონასტრის მშენებლობაში დადიანსაც აქვს მონაწილეობა მიღებული, ოღონდ არ ჩანს, რომელ დადიანზეა საუბარი.

აქვე უნდა გავიხსენოთ მარიამ დედოფლის ღვაწლი „ქართლის ცხოვრების“ ნუსხებთან მიმართებაში, აგრეთვე მის მიერ ათონის მონასტრისადმი შეწირული გარდამოხსნა. ტიმოთე გაბაშვილი შენიშნავს: „შაბათად მოიღეს გარდამოცხნა მძიმედ შემკული ორი: ერთი-მარიამ დედოფლისა, დადიანის ასულისა...“ ასე უწერია ავტორს თავდაპირველ ხელნაწერში. შემდგომ, საქართველოში ჩამოსვლის მერე, შესწორებულ ხელნაწერში, დადიანის ასული” ამოღებულია: ერთი მარიამ დედოფლისა ქართველისა შემოწირული“. ამავე დროს, ტიმოთე, ჩამოთვლის, თუ ვინ არის გამოსახული ჯვრის მონასტრის კედლებზე. მირიან მეფის, ვახტანგ გორგასლისა და ბაგრატ კურაპალატის მერე მითითებულია, მუნ ხატია დადიანის ასული მარიამ, დედოფალი ქართლისა” („მიმოსვლა”,82).

საყურადღებოა, რომ იერუსალიმის ჯვრის მოასტრის აღაპებში შეტანილია ცოტნე დადიანის მოსახსენებელიც. აქ განასაკუთრებული თითქოს არაფერია, თუ გავითვალისწინებთ ჟამთააღმწერლის მონათხრობს ცოტნეს თავდადებაზე. მაგრამ, აღაპებში შექჳონდათ იმ პირთა სახელები, რომელთაც გარკვეული დამსახურება ჳჳონდათ მონასტრის მშენებლობა-მოხატულობასთან ან მატერიალურ უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით. ამდენად, სავარაუდოა, რომ ჯვრის მონასტერში ცოტნე დადიანის მოსახსენებლის დაწესება დაკავშირებული იყოს შემოწირულობათა ან სხვა სახის მნიშვნელოვან ღვაწლთან.

აღაპებსა და სვინაჳსარში დადიანთა საგვარეულოს არაერთი წევრის მოსახსენებელი დასტურდება (ვეყრდნობით ე.მეტრეველის ნაშრომს „მასალები იერუსალიმის ქართული კოლონიის ისტორიისათვის“. 1962 წ): აღაპი „ცოტნესი და ნათელისი“, „ვარდან დადიანისა და დედისა მისისა აგუტისაჲ“, „ჩარგაზ აფაჳის მისაჲ და ბედანისა ასულისა ნათელისი“, „დადიანისა ლიპარიტისაჲ“; სვინაჳსარის აღაპებში: „...ერისთავთა ერისთვისა შერგილ დადიანისა“, „გიორგი დადიანისაჲ“, „...მანდატურთ უხუცესისა და ერისთავთ ერისთავისა ცოტნე დადიანისა. მოვაჳსენე ჩ(ემ)ი ათასი თეთრი და მით გ(ა)ნუჩინე“ და სხვა.

დადიანთა საგვარეულოდან აღაპებში ყველაზე ადრინდელი თამარის დროინდელი დიდმოხელისა და დასჯილი ფეოდალის ვარდანის მოსახსენიებელია. საინტერესოა, რომ სხვებისაგან განსხვავებით, ვარდანი თანამდებობის გარეშეა წარმოდგენილი. ეს მოულოდნელი არ უნდა იყოს, რადგან სიცოცხლის ბოლოს იგი სამართლიანად იყო დამნაშავედ შერიცხული. ყველაზე გვიანდელი აღაპი XVII საუკუნის შუა ხანებშია ჩაწერილი

ნიკიფორე ჯვარის მამის მიერ: „...ბატონის დადიანის ასულსა დარეჯანს და დედასა მისსა გამდელსა თინათინს...”

ზემოთ წარმოდგენილი ცნობებიდან აშკარად იკვეთება დადიანთა საგვარეულოს ინტერესი იერუსალიმის მიმართ. უმნიშვნელო არაა კორცხელის გადაცემის ფაქტი და მოგვიანებით დავით დადიანისა და მისი ქვრივის, ეკატერინეს კავშირი იერუსალიმის პატრიარქთან. სამუშაო, გამოსავლენი ჯერ-კიდევ ბევრია, მაგრამ ამჟამად არსებული მასალაც გარკვეული ვარაუდის დაშვებას შესაძლებელს ხდის. უპირველესად ეს ეხება „ვეფხისტყაოსნის” მთელი 4 საუკუნით „გაუჩინარებასა” და პოემის ავტორის ვინაობას.

სამეცნიერო ლიტერატურაში პოემის ავტოგრაფული XVII საუკუნემდელი ხელნაწერების არარსებობა ახსნილია ეკლესიის მიერ პოემის დევენის მიზეზით. ეს მოსაზრება მიუღებელია თუნდაც იმიტომ, რომ XVIII საუკუნის შუა წლებამდე, ანუ ანტონ კათალიკოსისა და ზაქარია გაბაშვილის მოღვაწეობის დრომდე, პოემის ან მისი ავტორის გაკიცხვის, დევენის ფაქტი არ დასტურდება. პირიქით, „ვეფხისტყაოსნის” გახალხურება, სიყვარული მის მიმართ თავიდანვეა სავარაუდებელი. XVII საუკუნის საქართველოს და ვახტანგ VI-ის განსაკუთრებული ინტერესიც ამის დადასტურებაა.

თამარის ისტორიკოსთა მონათხრობზე დაყრდნობით, აგრეთვე პოემის ენობრივი ქსოვილის ზოგი თავისებურების გათვალისწინებით შესაძლებლად მივიჩნე, რომ პოემის ავტორი საქართველოს შიდაპოლიტიკური დაპირისპირებების მსხვერპლი უნდა ყოფილიყო. კერძოდ, სამართლიანად დასჯილი კარის დიდმოხელის ვარდან დადიანის შვილი. პოემისა და მისი ავტორის დიდი ხნით გაუჩინარება შეიძლება ამით აიხსნას. ამ სავარაუდო მოსაზრებამ მიმიყვანა დადიანთა საგვარეულოსთან. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ დასჯამდე ვარდან დადიანის პატრონობა ვრცელდებოდა არამარტო დასავლეთ საქართველოზე ტრაპეზუნტის ჩათვლით, არამედ აღმოსავლეთ საქართველოს სამხრეთ ნაწილზეც, ცხადი გახდება ქუჯის სამფლობელოსთან მისი მსგავსება. აქედან გამომდინარე, საინტერესო ჩანს ტარიელის მონათხრობი ინდოეთის დაყოფასა და ფარსადან-სარიდანის ურთიერთობაზე (იხ. შეროზია 2010, 2012, 2012).

დასასრულს ერთი დეტალიც: XIII საუკუნის დასაწყისისთვის საქართველოს აღმოსავლელ და დასავლელ ფეოდალთა დაპირისპირება საკმაოდ გამწვავებულია.

განსაკუთრებული წვლილი ამაში მხარგრძელებს შეჰქონდათ. როგორც ჩანს, მათი (და არამარტო) ინიციატივით ვარდან დადიანს თვალების დათხრა არ აკმარეს. თამარმა ტრაპიზონის სამეფო შექმნა და ამით დადიანს ნახევარი სამფლობელო ჩამოართვა. ასეთ ვითარებაში ბუნებრივია ვიფიქროთ, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი წინააღმდეგი იქნებოდა დაქსაქსულობისა. შეიძლება, ამიტომაც გააცოცხლა მან ფარნავაზ-ქუჯის დროინდელი ისტორია და ამით ხაზი გაუსვა, თანამედროვეთ შეახსენა ერთიანობის მნიშვნელობა. ამავე დროს, დასავლეთ საქართველოს მმართველის, ქუჯის წარმოჩენა სამეფო კარზე ადგილების მოპოვებას დახარბებული მხარგრძელებისა და მათი მიმყოლი აღმოსავლელი ფეოდალებისათვის მისაღები ვერ იქნებოდა. ამიტომ სავარაუდოა, რომ პოემის ავტორს, თუკი ის დადიანთა საგვარეულოდან იყო, საქართველოში აღარ დაედგომებოდა. ამით შესაძლებელია იმ ტრადიციული შეხედულების გამყარებაც, რომლის მიხედვით შოთა რუსთაველი იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში დამკვიდრდა. ეს-კი ერთგვარად ახსნიდა დადიანთა განსაკუთრებულ ყურადღებას საქართველოსათვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ძეგლის მიმართ.

ლიტერატურა

1. ტ. გაბაშვილი, მიმოსვლა, ე.მეტრეველის გამოცემა, 1956
2. ე. მეტრეველი, მასალები იერუსალიმის ქართული კოლონიის ისტორიისათვის, 1962.
3. რ. შეროზია, „ვეფხისტყაოსნისა“ და საქართველოს ისტორიის ზოგიერთი საკითხისათვის, ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, II, 2010
4. რ. შეროზია, „ვეფხისტყაოსნის“ ენის ზოგი საკითხისათვის, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, IV, 2012.
5. რ. შეროზია, კვლავ „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, VII, 2015.

Revaz Sherozia

/Shota Meskhia State University of Zugdidi, professor/

XVII-XVIII Centure's Georgia and „The Knight in the Panther's Skin“

R e s u m e:

In the article bu using XII-XVIII centuries Kartvelian historiactal and literary resources pass an supposed opinion rgan „The Knight in the Panther's Skin's “ author, Shota Rustaveli may be was from main feuda patrimonial of Dadiani's family.

The Poem's and it's author's disappear may be explained by the internal political intestine, that occurs in the end of XII and in the beginning of XIII centuries.